

AZ AVANTGÁRD FILM SZÖVEGGYŰJTEMÉNYE

Avangardni film 1895—1939. SIC, Belgrád, 1984

Miután vidékünkön még senki sem vállalkozott az avantgárd film komoly elméleti összefoglalására, de még történeti feldolgozására sem, lépten-nyomon különféle póttintézkedések tanúi lehetünk: filmszakértőink a hiányt különféle marginális kiadványokkal, katalógusokkal, sokszorosított brosúrákkal, folyóiratokban megjelent cikkek és tematikus számok segítségével igyekeznek enyhíteni, miközben a közönségnek alig van lehetősége, hogy magukat az avantgárd filmeket is megnézzék. A belgrádi Branko Vučićević már eddig is sokat tett a művészi szándékú filmkísérletek népszerűsítéséért. Hogy csak a legfontosabbat említsük, ő szerkesztette a *Filmske sveske* című folyóirat új amerikai filmmel foglalkozó különszámát, de elméleti tanulmányai is számottevőek. Szintén az ő munkáját dicséri hazánk első avantgárd filmmel foglalkozó könyve, mely nemrég jelent meg a belgrádi Studentski Izdavački Centar gondozásában.

A könyv lényegében szöveggyűjtemény. A kísérleti filmezés olyan klasszikusainak írásait tartalmazza, mint Ruttman, Vetrov, Picabia, Léger, Moholy-Nagy, Eisenstein és így tovább, miközben a szerkesztő egy laza összekötőszövegben próbálja elmondani azt, ami a szövegek megértéséhez nélkülözhetetlen. Először is természetesen megkísérli definiálni az avantgárd film fogalmát. Olyan törekvéseket ért alatta, melyek valamilyen módon kikezdek, kérdésessé teszik a történetileg adott filmezési mód addig érintetlen, természetesen tartott alapjait, s ezen keresztül általában arra a kérdésre keresik a választ, hogy mi is a film „tulajdonképpen”. Konkrétabb meghatározásra nem törekszik, mivel tisztában van vele, hogy az uralkodó filmezési mód, amit az experimentalisták kétségbe vonnak, időről-időre változik, tehát a különféle mozgalmak a film más-más elemét veszik célba. Következésképpen, sem tartalmi, sem formai közös nevezőről nem lehet szó az avantgárd filmeket egyedül az a tény fogja össze, hogy lázadnak a meglévő szokások ellen, s ezzel a film új lehetőségeinek feltárását serkentik.

Egy ilyen széles koncepciónak lehetővé kellene tenni, hogy a húszas évek absztrakt kísérleteitől kezdve napjaink strukturális kezdeményezéseig minden jelentős vonulat helyet kapjon a könyvben, a szerkesztő azonban a háború utáni avantgárd filmet egy furcsa indoklással mégis kizárta belőle. Azt írja, hogy a Lumière testvérek első nyilvános vetítésétől, tehát 1895-től, a második világháborúig a kísérleti filmezés minden lehetősége megvalósult, illetve kimerült. Ami utána született, az mind ismétlés, csak épp jobb felszereléssel és tetszetősebb formában. E komoly tévedés eredményeképpen a könyv csak nem egészen felét tud-

ja felölelni az avantgárd film történetének, de azt legalább részletesen, és a kezdetekre összpontosítva teszi.

Jó megoldás, hogy a könyv élére egy Louis Lumière-től származó szöveg került, hiszen az ő érdeme nemcsak az, hogy testvérével együtt lehetővé tették a film megszületését, hanem egyúttal számos nagyon jelentős technikai újítást is meghonosított. Ugyancsak indokolt, hogy számos olyan írás is bekerült a válogatásba, mely csak lazán kapcsolódik ugyan a filmművészet valós történetéhez, de máig izgalmas lehetőségeket vet fel. Ilyen például Apollinaire, *Egy szép film* című novellája, mely úgy is felfogható, mint egy megvalósíthatatlan film forgatókönyve, de úgy is, mint tipikus filmi eszközökkel felépülő irodalmi fikció. Még akkor is szívesen olvassuk az ilyen úttörő jelentőségű és ráadásul ötletes írásokat, ha tudjuk, hogy ezek szorították ki a könyvből az absztrakt film olyan jelentős előfutárait, mint például Hans Richter és Viking Eggeling.

Még kell azonban jegyeznünk, hogy az ilyen részek csak egy-egy pillanatra tudják velünk elfeledtetni a kiadvány értelmét érintő kérdéseinket: egészsében mit tudnak nyújtani az avantgárd filmesek általában igencsak patetikus írásai, személyes hangú levelei és naplójegyzetei? Arra gondolok: nem lett volna-e helyesebb egy olyan könyvet írni vagy lefordítani, amely végre összefoglalná az avantgárd film egész történetét, s csak utána gyűjteni össze azokat a kuriózumokat, melyeket ez a kiadvány tartalmaz? A szóban forgó feladatot az összekötő szövegben maga a szerkesztő is elvégezhette volna, de talán érezve a kötetbe válogatott írások többségének igencsak unalmas és gyakran semmitmondó szószaporítását, inkább arra használta fel a rendelkezésére álló teret, hogy filmtörténeti anekdotákat meséljen. Megtudjuk például, hogy Brecht Kuhle *Wamp* című filmje azért bukott meg az 1932-es moszkvai bemutatón, mert az emberek sehogy sem tudták megérteni, hogyan lehet öngyilkos az a munkanélküli, akinek van karórája.

Az avantgárd film történeti és elméleti feldolgozására továbbra is várunk kell.

SEBŐK Zoltán

JÁTÉKMEDVÉK, KOALÁK, VEREBEK

Tandori Dezső: *Medvék minden mennyiségben (és még verebek is)*.
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1984

Tandori Dezső leendő monográfiusa minden bizonnyal többszörösen összetett feladat előtt találja magát majd, midőn ezt a méreteiben és megvalósulásában már most is impozáns életmű egy-egy részterületének összefüggés-hálózatát vizsgálja, ti. bizvást állítható, hogy a többé-ke-